

УДК 338.43

JEL Classification: Q14; Q18

DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202102092>

А. М. БІЛОЧЕНКО, кандидат економічних наук, докторант

Теоретико-методологічні підходи до розробки інституціональної моделі фінансового забезпечення аграрного сектору

Мета статті - обґрунтувати й висвітлити базові теоретичні та методологічні підходи до розробки інституціональної моделі фінансового забезпечення аграрного сектору України з урахуванням сучасного етапу його розвитку.

Методика дослідження. При проведенні дослідження використані діалектичний метод пізнання, системний підхід до вивчення взаємопов'язаних фінансових, економічних, соціальних та соціолого-економічних явищ і процесів; монографічний метод (аналіз наукових здобутків українських та зарубіжних дослідників з проблемних питань інституціональної теорії та інституціонального моделювання); емпіричний метод (щодо оцінки сучасного стану інституціонального забезпечення аграрного сектору). Зі спеціальних методів дослідження використано абстрактно-логічний (для теоретичних узагальнень та формулювання висновків).

Результати дослідження. Обґрунтовано базові підходи до формування інституціональної моделі фінансового забезпечення аграрного сектору з урахуванням новітніх розробок інституціональної економічної теорії та з використанням комплексного підходу до вибору оптимальних організаційно-економічних механізмів фінансування суб'єктів господарювання зазначеного сектору на сучасному етапі його розвитку.

Елементи наукової новизни. Набули подальшого розвитку теоретичні й методологічні положення щодо формування комплексної інституціональної моделі фінансового забезпечення аграрного сектору України та формалізовано загальні принципи її розробки.

Практична значущість. Використання одержаних результатів дасть змогу розробити збалансовану інституціональну модель фінансового забезпечення аграрного сектору України з урахуванням сучасних тенденції в його розвитку. *Бібліогр.:* 28.

Ключові слова: інститути та інституції; інституціональна модель; фінансове забезпечення; інституціональна модель фінансового забезпечення; аграрний сектор.

Білоченко Андрій Миколайович - кандидат економічних наук, докторант відділу ціноутворення та аграрного ринку, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» (03127, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10)
E-mail: abilochenko@yahoo.com
ORCID iD <https://orcid.org/0000-0001-8038-9586>

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку аграрного сектору економіки України, який характеризується посиленням його інтеграції в загальноєвропейський та у загальносвітовий економічний простір, вимагає принципово нових підходів до формування та розподілу фінансових ресурсів, підвищення ефективності їх використання усіма господарюючими суб'єктами, що функціонують у зазначеному секторі. Адже для багатьох аграрних підприємств гострою проблемою залишається нестача власних фінансових ресурсів, складність залучення таких із зовнішніх джерел, а також їх висока вартість.

Тому одним з найактуальніших питань на сучасному етапі вирізняється розбудова дієвої та ефективної системи взаємопов'язаних інституцій і інститутів, за допомогою якої можна було б здійснювати належне фінансове забезпечення сталого розвитку вітчизняного аграрного сектору, господарюючих суб'єктів, що його формують, а також вдосконалити механізми інституціональної взаємодії між ними. Саме така система могла б стати каталізатором подальшого розвитку аграрного сектору та запорукою виконання покладених на нього стратегічних завдань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальні питання розвитку інституціональної економіки всебічно вивчають такі вітчизняні дослідники, як: Є. В. Болотіна [3], Т. В. Гайдай, В. М. Геєць, В. А. Голян,

© А. М. Білоченко, 2021

А. А. Гриценко, І. А. Канцір, Ю. Коваленко, В. В. Липов [12], Р. Ф. Пустовіт, О. В. Сніжко, В. Д. Якубенко. Вагомий доробок становлять праці вітчизняних науковців, що досліджують питання належного інституціонального забезпечення розвитку аграрного сектору економіки, насамперед таких, як: Л. М. Болдирева [2], І. Г. Костирко [10], Ю. М. Лопатинський, М. Й. Малік [20], О. Г. Шпикуляк [20] та ін.

У цьому контексті варто зазначити й фундаментальні праці зарубіжних дослідників - основоположників інституціоналізму: Д. Норт [26], Р. Коуз, О. Вільямсон, Т. Веблен [28] та ін. Тематика праць багатьох сучасних зарубіжних учених виходить на міждисциплінарний рівень («економіка-соціологія», «економіка-фінанси», «економіка-фінанси-соціологія» тощо), а результати їх досліджень започаткували нові підходи до розвитку інституціональної економічної парадигми. Це, зокрема, роботи С. Кірдиної-Чендлер [7, 8, 14], В. Маєвського [8, 14], Г. Клейнера, К. Менара [14, 24, 25], В. Ельснера [14], Д. Фролова та ін.

Питання моделювання інститутів виявилися пріоритетними для досліджень окремих вітчизняних і зарубіжних вчених: А. Ю. Васіної, Н. Ф. Канцедал [6], І. Л. Кирилюка, В. Л. Макарова, В. М. Полтеровича, Є. В. Попова, О. С. Сухарева [16] та ін.

Високо оцінюючи науковий доробок згаданих учених, водночас варто відзначити брак комплексного підходу до визначення інституціональних засад фінансового забезпечення аграрного сектору в контексті його сталого розвитку.

На вивчення загальнотеоретичних, організаційних, методологічних та практичних аспектів фінансового забезпечення спрямовано багато досліджень провідних вітчизняних науковців, серед яких: М. Д. Білик, І. О. Бланк, О. Д. Василик, В. М. Геєць, О. М. Колодізев [9], Л. Л. Лазебник, В. М. Опарін, А. М. Поддєрьогін, О. С. Поважний, Р. А. Слав'юк, О. О. Терещенко, І. Г. Ткачук та ін.

Серед найвідоміших зарубіжних вчених-фінансистів слід виокремити таких, як: F. Allen (2016), Z. Bodie (2009), R. Brealey (2016), E. Brigham (2019), P. Drake (2009), F. Fabozzi (2009), J. Houston (2019), J. Madura (2017), R. Merton (2009), S. Myers (2016), J. Van Horne (2011) [27], W. Sharpe (2006) та ін.

Суттєвим став внесок у розв'язання актуальних проблем фінансового забезпечення аграрного сектору економіки таких вітчизняних учених, як: О. М. Бородіна, П. І. Гайдучський, О. Є. Гудзь, Д. І. Дема, М. Я. Дем'яненко, В. М. Жук, С. М. Кваша, М. І. Кісіль, І. І. Кравчук, М. Ф. Кропивко, П. О. Лайко, Ю. О. Лупенко [13], М. Й. Малік, Л. В. Молдаван, С. А. Навроцький, О. О. Непочатенко, Б. Й. Пасхавер, Н. С. Прокопенко, В. В. Россоха, П. Т. Саблук, П. А. Стецюк, О. Я. Стойко, Н. С. Танклевська, Н. В. Трусова, Л. М. Худолій [18], В. М. Федосов [17], А. В. Чупіс, О. В. Шубравська, С. І. Юрій [17], О. О. Яцух [21] та ін.

Основна увага вищезазначених дослідників була зосереджена на формуванні та подальшому вдосконаленні категоріального апарату у сфері аграрних фінансів на рівні окремих підприємств, галузі сільського господарства та аграрного сектору економіки в цілому, на обґрунтуванні місця та ролі аграрних фінансів у фінансовій системі України. Разом із тим інституціональні аспекти фінансового забезпечення часто залишалися поза увагою вчених.

Мета статті - обґрунтувати й висвітлити базові теоретичні та методологічні підходи до розробки інституціональної моделі фінансового забезпечення аграрного сектору України з урахуванням сучасного етапу його розвитку.

Виклад основних результатів дослідження. Подальший розвиток аграрного сектору на засадах сталого розвитку вимагає розробки нових стратегічних підходів до системного і комплексного вирішення актуальних проблем фінансового забезпечення суб'єктів господарювання, пов'язаних зі створенням оптимальних моделей та вибором сучасних механізмів залучення фінансових ресурсів і ефективного використання наявних внутрішніх джерел фінансового самозабезпечення підприємств, з урахуванням обмежених можливостей державної бюджетної підтримки.

Крім того, на думку провідних вчених, за сучасних умов господарювання більшої ваги набувають ті теоретико-методологічні дослідження, які приводять не лише до прийняття оригінальних та високоефективних управлінських рішень, а й до розробки різноманітних комплексних моделей економічних відносин у процесі виробництва,

переробки та реалізації сільськогосподарської продукції, а також у пов'язаних з ними сферах [13, с. 10].

Моделювання як один з ключових методів економічних досліджень, а також сукупність різноманітних моделей економічних явищ, відіграли важливу роль у становленні економічної науки, адже вони часто виступали тими базисними конструкціями, на яких будувалися наукові гіпотези, розвивалися закономірності, формувався категоріальний апарат. Водночас широке застосування моделей у науці та практиці збільшило багатоваріантність тлумачення самого поняття моделі, виходячи з множини функцій, які можуть виконуватися моделями у сучасних наукових дослідженнях.

Термін «модель» походить від латинського «*modulus*», що перекладається як міра, мірило, зразок, норма. У широкому значенні під поняттям «модель» розуміють деякий уявний образ об'єкта, по-іншому - «логічний чи математичний опис компонентів і функцій, що відображають істотні особливості об'єкта або процесу, який моделюється і розглядається як система або елементи системи» [1, с. 36].

Дещо повніше, на наш погляд, визначення моделі, надане В. Вітлінським. Зокрема дослідник вважає, що моделлю «є об'єкт, що заміщує оригінал і відбиває найважливіші риси і властивості оригіналу для даного дослідження, даної мети дослідження за обраної системи гіпотез» [4, с. 44].

Стосовно ролі моделей у фінансово-економічній науці, то тут можна погодитися з М. Шигун, на переконання якої модель в економіці це «спеціально розроблена із застосуванням загальнонаукових та прикладних методів досліджень конструкція, яка призначена для вивчення стану і поведінки економічного явища та розробки важелів впливу на нього» [19, с. 231].

Основні функції, які виконують моделі в економіці: інформаційна, описова (гносеологічна), ілюстративна, пояснююча, інтерпретуюча, імітуюча, вимірююча, критеріальна, оптимізаційна, прогностична, просвітницька, комунікативна тощо [19, с. 232]. Виходячи із зазначених функцій, а також обраних за основу тих чи інших класифікаційних ознак, в науковій літературі можуть трапитися найрізноманітніші класифікації економічних моделей, кожна з яких містить певну множину їх видів.

Різноманітні економічні моделі являють собою традиційний предмет дослідження класичної економічної теорії, що, як правило, розглядає такі види моделей: макро- і мікроекономічні; абстрактно-теоретичні й конкретно-економічні; статистичні та динамічні; а також графічні, математичні, статистичні, комп'ютерні [5, с. 28].

У сучасній науковій літературі наявні й інші підходи до класифікації економічних моделей, які виходять за межі класичної теорії. На наш погляд, вартий уваги підхід такого зарубіжного дослідника, як О. Сухарєв [16], який виділяє наступні основні економічні моделі: описові, пояснючі, економетричні, моделі прийняття рішень і складання прогнозів (наприклад, сценаріїв розвитку). Крім зазначених, виокремлюються ігрові конструкції (еволюційна теорія ігор), агентоорієнтовані моделі, оптимізаційні моделі різного типу (в рамках яких відбувається пошук оптимуму певної цільової функції) [16, с. 103]. При цьому дослідник справедливо наголошує, що кожна із вищезазначених моделей може бути побудована на певних допущеннях (на основі вихідних установок або правил), може вирішуватися в математичному чи графічному вигляді за допомогою певного обраного методу [16, с. 103].

Останніми роками все більше учених - прихильників інституціонального та неоінституціонального підходів до економічних досліджень звертаються у своїх роботах до проблематики моделювання фінансово-економічних та соціальних явищ, у тому числі із застосуванням інструментарію інституційного моделювання.

Як справедливо зауважує вчена Н. Канцедал [6], у цілому поняття інституційного моделювання все ще залишається маловживаним терміном у вітчизняних економічних дослідженнях і використовується, переважно, у сфері інституційної економіки. Під цим поняттям науковець розуміє «метод дослідження економічних явищ або процесів, що передбачає відтворення властивостей, тенденцій та зав'язків взаємопов'язаних елементів, об'єднаних у систему» [6, с. 164]. При цьому інституційна економіка об'єктивно розуміється як один із сучасних напрямів економічної теорії.

Інституціональна економічна теорія як нова парадигма виникла в США на рубежі XIX-XX ст. і знайшла свої відображення у працях Т. Веблена [28], Дж. Коммонса та

У. Гамільтона [23]. Зокрема, Т. Веблен увів у наукове використання поняття інституту як особливої форми суспільного життя та людських відносин, а також розкрив його еволюційний характер.

Стосовно У. Гамільтона, то він сформулював базові положення зазначеної теорії, які полягають у наступному: еволюційний характер економіки; практична спрямованість теорії із зведенням її до рекомендацій економічної політики; основне завдання - вивчення інститутів; міждисциплінарний підхід, а також відмова від теорії «людина - максимізатор корисності» як нереальної і помилкової концепції [23].

Інституціоналізм як новий напрям економічної думки активно розвивався впродовж усього ХХ ст. Так, у 30-ті роки ХХ ст. Дж. Коммонс розвивав концепцію соціального інституціоналізму (ґрунтується на переважачому значенні права над економікою). Після закінчення Другої світової війни ідеї інституціоналізму швидко поширилися країнами Західної Європи, а вже з 60-70-х років інституціоналізм перетворився на один із ключових напрямів економічної думки, разом із кейнсіанством та неокласицизмом. Його основні підходи стали базовою домінантою сучасної фінансово-економічної парадигми.

Із 50-60-х років ХХ ст. у межах неокласичної течії почав формуватися принципово новий напрям інституціоналізму. Вчені - представники цього напрямку - проводили свої дослідження, фактично, на межі економічної теорії та інших суспільних наук - філософії, соціології, політології, кримінології тощо. Тому з метою упорядкування категоріального апарату інституціональних досліджень, інституціонально-соціологічний напрям, що виник ще на початку ХХ ст., дослідники вважають «старим інституціоналізмом», а новий - неоінституціоналізмом.

Подальший розвиток інституціональної парадигми був пов'язаний з чітким розмежуванням методологічної бази двох вищезначених напрямів досліджень. Зокрема, «старий інституціоналізм» використовував методологію холізму, відповідно до якого поведінка та інтереси індивідів пояснюються через характеристику інститутів, які визначають їх взаємодію. (По-іншому, інститути - первинні, індивіди - вторинні). Неоінституціоналізм - навпаки, ґрунтувався на класичній методології індивідуалізму, тобто на поясненні інститутів через потребу

індивідів в існуванні певних рамок, які структурують їх взаємодію в різних сферах. Отже, за такого підходу індивіди первинні, тоді як інститути - вторинні. Засновником вказаного напрямку вважають Рональда Коуза. Зазначені методологічні підходи дали змогу йому розробити свої загальновідомі концепції: теорію прав власності, теорію трансакційних витрат, теорію фірми.

За останні десятиріччя спостерігався динамічний розвиток неоінституціональної парадигми, що призвело до появи нових концепцій і значного розширення понятійного апарату інституціональних досліджень. Варто зауважити стрімке зростання уваги наукової спільноти до дослідження так званого мезорівня економіки, або мезоекономіки. На думку провідних науковців, це пов'язано з тим, що традиційний поділ на два класичні рівні досліджень (так звана традиційна дихотомія [8, с. 7]) на мікро- та макрорівнях, не враховує зростаючу складність соціально-економічних процесів, не пояснює причин глобальних фінансових криз, що проявляються з наростаючою частотою, та не дає їх прогнозувати з належним рівнем ймовірності.

Спільним для всіх мезоекономічних досліджень виявилася посилена увага до аналізу структур і механізмів економічної діяльності та до організаційних аспектів економіки, що визначають, як саме вона функціонує [14, с. 25]. Таким чином, мезоекономічний підхід у дослідженнях дозволяє вивчати особливості розвитку економічних систем, які зумовлені не поведінковими характеристиками суб'єктів економіки, а властивостями структур, що її утворюють.

Дослідники відзначають, що структурні моделі, побудовані на мезоосновах, дозволяють значно уважніше вивчати зв'язки між фінансовим та реальним секторами економіки [14, с. 25], що виступає досить важливим твердженням у контексті проведеного дослідження.

У науковій літературі з питань мезоекономічних досліджень визначається та обґрунтовується міждисциплінарна структура сучасної мезоекономіки, до якої включають: 1) «мезоекономіку структур чіткої локалізації»; 2) «мезоекономіку мережевих структур»; 3) «інституціональну мезоекономіку»; 4) «мезоекономіку суспільного відтворення». При цьому, до структур чіткої локалізації, що входять до першої групи, учені

відносять регіональні та галузеві системи, а також багатогалузеві комплекси (у тому числі АПК) [14, с. 26].

Хоча питання віднесення аграрного сектору як предмета дослідження лише до однієї або до кількох напрямів мезоекономічного аналізу, може бути дискусійним з точки зору економічної теорії, незаперечно те, що проблематика належного функціонування зазначеного сектору в принципі може бути предметом дослідження на мезорівні.

Один із найвідоміших дослідників мезоекономіки С. Ménard (2017, 2018) обґрунтував необхідність запровадження поняття «мезоінститути» як однієї з базових категорій мезоекономічної теорії. Застосовуючи концепцію мезоінститутів та використовуючи доробок цілого ряду дослідників у сфері неінституціональної теорії, С. Ménard узагальнив та актуалізував модель інститутів [24, 25]. На його думку, з якою можна погодитися, актуальна для умов сьогодення модель інститутів повинна охоплювати три інституціональні рівні:

1) макроінституціональний (представлений макроінститутами - інституціональними одиницями, за допомогою яких встановлюються так звані засновницькі правила, що визначають права та їх розподіл;

2) мезоінституціональний - проміжний рівень, який займають мезоінститути - організації, що здійснюють специфікацію засновницьких правил і створюють поле діяльності для операторів та користувачів; мезоінститути формують область, в якій діють мікроінститути;

2) мікроінституціональний рівень - охоплює сукупність «інституціональних угод» чи організацій; на цьому рівні визначаються і реалізуються операційні правила та приймаються рішення про створення або фірм, або спільних підприємств, або кооперативів; діють організаційні механізми, за допомогою яких плануються, здійснюються та контролюються транзакції [14, с. 76-77].

Таким чином, питання вдосконалення існуючих або побудови нових інституціональних моделей фінансового забезпечення окремих секторів економіки має під собою переконливе теоретичне та методологічне підґрунтя. Базисом такого дослідження доцільно обрати інституціоналізм як один із ключових напрямів сучасної наукової думки, а також новітні неінституціональні концепції,

які були сформовані провідними дослідниками на його основі.

Враховуючи зазначене, для того щоб інституціональне моделювання фінансового забезпечення аграрного сектору мало комплексний характер, воно повинно охоплювати макро-, мезо- та мікрорівень аналізу. Крім того, слід взяти до уваги особливості сучасного етапу розвитку вітчизняної економіки та її фінансового сектору (в якому відбувається активний процес реформування фінансового ринку, його ключових сегментів та системи їх державного регулювання), а також активізацію земельної реформи (започаткування вільного обігу земель сільськогосподарського призначення у поточному році) та прискорення інтеграції вітчизняного аграрного сектору в європейські та загальносвітові економічні процеси.

Незважаючи на значну кількість наукових розробок, які містять у собі інституціональні аспекти удосконалення існуючих моделей та механізмів фінансового забезпечення вітчизняної економіки, її аграрного сектору, такі поняття як «інституціональна модель фінансового забезпечення» або ж «інституціональна модель фінансування» використовуються дослідниками у секторальному, або у галузевому контексті вкрай рідко. Найчастіше зазначені категорії застосовуються у більш широкому розумінні, з метою побудови комплексних моделей складних економічних явищ та процесів на макрорівні (наприклад, дослідження Є. В. Болотіної [3], В. В. Липова [12] та ін.).

Деякі вчені використовують інституціональне моделювання для дослідження проблематики формування сучасного фінансового ринку, його сегментів, а також розвитку окремих товарних ринків. У цьому контексті можна відзначити дослідження О. В. Слободянюка, в яких розглядається проблематика формування інституціональної моделі страхового ринку України [15], або О. О. Лемішко, де аналізуються аспекти побудови належної інституціональної моделі іпотечного кредитування в нашій державі [11] тощо.

Трапляються наукові розробки з питань формування інституційного середовища аграрної сфери (наприклад, дослідження Л.М. Болдирєвої [2]), вдосконалення інституційної інфраструктури (напрацювання І. Г. Костишко, С. В. Тимофіїва [10]), які охоплюють елементи системи інституційного

забезпечення фінансування аграрних підприємств.

Серед останніх розробок у сфері фінансового забезпечення вітчизняного аграрного сектору, в яких з-поміж інших розглядалися його інституційні аспекти, вирізняються роботи О. О. Яцух [21]. Проте основним предметом дослідження авторки стала сукупність сучасних механізмів фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств, тоді як інституційна складова дослідження мала обмежений характер.

Досить близько до формування поняття інституціональної моделі фінансового забезпечення підійшла дослідниця С. Кірдіна. Зокрема, розвиваючи попередню розроблену нею Теорію інституційних матриць (ТІМ, або ж інша назва - «X-Y теорія»), для конкретизації предмета своїх подальших досліджень вчена застосовує поняття інституціональних моделей фінансування реального сектору як «структури найбільш суттєвих каналів та інститутів, що забезпечують передачу інвестиційних ресурсів від фінансового сектору реальному сектору» [7, с. 130]. При цьому авторка обґрунтовано стверджує, що всі необхідні «фінансові засоби «доставляються» господарюючим суб'єктам за допомогою того чи іншого набору інститутів, які формують різні інституціональні моделі фінансування реального сектору» [7, с. 129].

Незважаючи на активний розвиток інформаційно-обчислювальної техніки та програмного забезпечення, що спричиняє розробку нових, більш досконалих та точних економетричних моделей, інституційне моделювання залишається, на думку провідних дослідників, одним із найскладніших видів моделювання [16]. Адже воно, поперше, використовує ряд інших економічних моделей (підходів) та їх окремих складових, а по-друге, містить елементи якісного характеру, що відображають стан інститутів.

Крім того, необхідно врахувати низку фундаментальних проблем, які накопичувалися в аграрному секторі протягом багатьох років, вплив яких все ще відчувається у цій сфері - незавершеність трансформаційних процесів, недосконала система державного управління та регулювання, неефективність функціонування деяких інституцій, несформованість належної нормативно-правової бази (насамперед у сфері земельних відносин, аграрного страхування тощо).

Разом із тим, останнім часом намітилися певні позитивні тенденції, направлені на розв'язання вищезазначених проблем, а також на підвищення рівня розвитку системи інститутів та інституцій аграрного сектору. До них, зокрема, можна віднести поглиблення інституціоналізації, відновлення функціонування окремих інституцій сегменту державного регулювання галузі (зокрема, Міністерства аграрної політики та продовольства України, з перепідпорядкуванням йому окремих галузевих Держагентств), запровадження нових інститутів у сферах обігу земель сільськогосподарського призначення, фінансового-кредитного забезпечення та агрострахування тощо.

У нашому розумінні аграрний сектор - це сектор економіки держави, який включає в себе всі суб'єкти господарювання (незалежно від форми власності та організаційно-правової форми), що здійснюють виробництво та первинну переробку сільськогосподарської продукції, пов'язані з ними обслуговуючі підприємства, а також організації, що розробляють та реалізують державну аграрну політику.

Тому основні завдання згаданого сектору на сьогодні вбачаються у забезпеченні продовольчої безпеки держави і стійкого розвитку виробничої сфери, зростання рівня інвестиційної привабливості галузей та підприємств сектору, підвищення фінансової безпеки аграрних підприємств і конкурентоспроможності їх продукції, збільшення ефективності та забезпечення стабільності аграрних ринків тощо.

Враховуючи зазначене, вважаємо за доцільне розглядати фінансове забезпечення підприємств аграрного сектору як певну систему організації та реалізації фінансових відносин, спрямованих на формування ефективних механізмів залучення фінансових ресурсів аграрними підприємствами (із застосуванням різних методів та інструментів), їх використання з метою отримання максимального прибутку, виконання фінансово-економічних та соціальних функцій суб'єктів господарювання.

При розробці теоретичних засад інституціонального забезпечення фінансування аграрного сектору об'єктами дослідження виступають процеси фінансування агропромислових підприємств із використанням широкого спектра фінансових процедур та механізмів фінансування діяльності таких

суб'єктів господарювання: бюджетно-дотаційного, кредитно-позичкового, корпоративного та боргового, а також механізму самофінансування.

Робиться акцент на вивченні процесів формування фінансових ресурсів агропромислових підприємств, у їх взаємозв'язку з іншими сферами фінансової системи, а саме: з державними фінансами (у частині взаємодії зазначених суб'єктів господарювання з державним та місцевими бюджетами, державними цільовими фондами тощо), з вітчизняним фінансовим ринком та його складовими (з ринками капіталу, кредитних ресурсів та фінансових послуг), а також зі сферою міжнародних фінансів (зокрема, з фінансами міжнародних організацій, фінансових інституцій, а також із міжнародним фінансовим ринком).

Звідси, під інституціональною моделлю фінансового забезпечення аграрного сектору України розуміємо певну систему інститутів та інституцій фінансової сфери і фінансових відносин між господарюючими суб'єктами аграрного сектору, державою (в особі окремих центральних і місцевих органів влади, місцевого самоврядування, державних регуляторів на фінансовому ринку та на його окремих сегментах), учасниками організованих ринків капіталів, фінансово-кредитних ресурсів (у тому числі іпотечного ринку земель сільськогосподарського призначення, або прав їх оренди), ринку фінансових послуг, а також з іншими економічними суб'єктами, пов'язаними з передачею підприємствам аграрного сектору певних фінансових активів на безповоротній або поворотній основі.

Формування зазначеної моделі повинно відбуватися на принципі збалансованості, тобто гармонізації інтересів всіх її учасників: держави, сільськогосподарських товаровиробників усіх форм господарювання, інститутів та інституцій фінансової системи. Фінансування аграрного сектору пов'язано зі спільною множиною таких ринків, як фінансового (включно з його складовими - ринком капіталу, ринком кредитних ресурсів, ринком фінансових послуг), грошового ринку, земельного ринку, та сукупності товарних ринків (передусім тих, на яких можуть здійснюватися або товарні інтервенції або державні закупівлі).

Складність формування інституційної моделі фінансового забезпечення полягає

не лише у необхідності забезпечити її системний та комплексний характер та у масштабності охоплення інститутів та інституцій. Проблемний той факт, що певні складові елементи цієї моделі й досі не реалізовані на практиці та існують лише у вигляді концепцій, законопроектів, проектів нормативно-правових актів. Насамперед це стосується інститутів та інституцій земельного ринку, організованих товарних ринків, ринків капіталів. Водночас відкриваються широкі можливості для подальших наукових розробок у цій сфері.

Висновки. За одержаними результатами встановлено, що інституційний підхід може бути застосований для досліджень фінансового забезпечення вітчизняного аграрного сектору, передусім для вивчення його організаційно-економічних аспектів. Саме інституціоналізм і неоінституціоналізм можуть стати методологічною основою для пошуку оптимальних механізмів та розробки комплексної збалансованої моделі фінансового забезпечення аграрного сектору економіки, в який можна гармонійно поєднати інтереси всіх зацікавлених сторін, віднайти раціональне співвідношення між елементами державного та ринкового регулювання. Крім того, інституціоналізм створює всі умови для активізації міждисциплінарних досліджень.

Під інституціональною моделлю фінансового забезпечення аграрного сектору слід розуміти певну збалансовану систему інститутів та інституцій фінансової сфери і фінансових відносин між господарюючими суб'єктами аграрного сектору, державою, учасниками організованих ринків капіталів, ринку фінансово-кредитних ресурсів, ринку фінансових послуг, земельного ринку, а також з іншими економічними суб'єктами, пов'язані з передачею підприємствам аграрного сектору певних фінансових активів на безповоротній або поворотній основі.

Таким чином, результати дослідження можуть бути використані при подальшій розробці інституціональної моделі фінансового забезпечення аграрного сектору та її окремих структурних елементів, з обов'язковим використанням комплексного підходу до вибору оптимальних організаційно-економічних механізмів фінансування суб'єктів господарювання зазначеного сектору та з урахуванням особливостей сучасного етапу його розвитку.

Список бібліографічних посилань

1. Базась М. Ф., Старовойт В. А., Скорина В. Є. Моделювання економічних процесів та прийняття управлінських рішень. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2006. № 3(6). С. 33-39.
2. Болдирєва Л. М. Формування інституційного середовища агропродовольчого сектора економіки. *Агросвіт*. 2017. № 4. С. 10-15.
3. Болотіна Є. В. Інституційна структура перехідної економіки України. *Научный вестник ДГМА*. 2012 № 1(9Е). С. 243-249.
4. Вітлінський В. В. Моделювання економіки: навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2003. 408 с.
5. Економічна теорія: Політекономія : підручник / за ред. В. Д. Базилевича. Київ : Знання-прес, 2007. 719 с.
6. Канцедал Н. А. Інституційне моделювання: поняття та базові підходи до практичного застосування. *Збірник наукових праць науково-практичної конференції професорсько-викладацького складу Полтавської державної аграрної академії за підсумками науково-дослідної роботи в 2019 році* (м. Полтава, 22-23 квітня 2020 року). Полтава : РВВ ПДАА, 2020. С. 163-165.
7. Кирдина С. Г. Институциональные модели финансирования реального сектора. *Журнал Новой экономической ассоциации*. 2013. № 2(18). С. 129-155.
8. Кирдина-Чэндлер С. Г., Маевский В. И. Методологические вопросы анализа мезоуровня в экономике. *Journal of Institutional Studies*. (2017) Том 9. № 3. С. 7-23. <https://doi.org/10.17835/2076-6297.2017.9.3.007-023>.
9. Колодізєв О. М., Лебідь О. В., Григоренко В. М. Фінансове забезпечення впровадження технологій та інновацій : монографія. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2017. 261 с. URL : <http://repository.hneu.edu.ua> (дата звернення: 20.01.2020).
10. Костирко І. Г., Тимофіїв С. В. Досконалість інституційної інфраструктури та її оцінка: теоретичний аспект. *Економіка АПК*. 2014. № 2. С. 81-86.
11. Лемішко О. О. Институциональная модель іпотечного кредитування в аграрному секторі економіки України. *Економіка та держава*. 2019. № 5. С. 54-59. <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2019.5.54>
12. Липов В. В. Институциональная составляющая социально-экономических моделей. *Научные труды ДНТУ. Серия: Экономическая*. 2005. Вып. 89-1. С. 112-118.
13. Лупенко Ю. О. Моделювання соціально-економічних відносин у процесі наукових досліджень. *Економіка АПК*. 2018. № 2. С. 5-13.
14. Мезоэкономика: элементы новой парадигмы : монография / под ред. В. И. Маевского, С. Г. Кирдиной-Чэндлер. Москва : ИЭ РАН, 2020. 392 с.
15. Слободянюк О. В. Институциональная модель страхового рынка Украины. *Инвестиции: практика та досвід*. 2016. № 4. С.25-28.
16. Сухарев О. С. Экономическая теория институционального моделирования: принципы и возможности. *Журнал экономической теории*. 2017. № 1. С. 102-116.
17. Теорія фінансів: підручник / за ред. проф. В. М. Федосова, С. І. Юрія. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 576 с.
18. Худолій Л. М. Методи та інструменти фінансового забезпечення аграрного бізнесу України. *Науковий вісник НУБіП України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес*. 2014. Вип. 200. Ч. 3. С. 9-14.
19. Шигун М. М. Економічне моделювання: понятійно-функціональний зріз. *Вісник ЖДТУ*. 2007. № 2(40). С. 228-234.
20. Шпикуляк О. Г., Малік М. Й. Институциональный анализ развития підприємництва в аграрному секторі економіки: методичний аспект. *Економіка АПК*. 2019. № 6. С. 73-82.
21. Яцух О. О. Теоретичні засади фінансового забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2018. № 3. С. 199-210. <https://doi.org/10.31388/2519-884X-2018-38-199-210>.
22. Furubotn E. G., Richter R. Institution and Economic Theory. *The Contribution of the New Institutional Economics*. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1998. 542 p.
23. Hamilton W. Institution. *Encyclopedia of the Social Sciences*. New York., 1932. 84 p.

References

1. Bazas, M.F., Starovoit, V.A. & Skoryna, V.Ye. (2006). Modeliuvannya ekonomichnykh protsesiv ta pryiniattia upravlin'skikh rishen [Economic modelling and management of decision-making]. *Ptoblemi teorii ta metodologii bukhhalterskoho obliku, kontroliu i analizu*, 3(6), pp. 33-39 [In Ukrainian].
2. Boldyrieva, L.M. (2017). Formuvannya instytutsiinogo seredovyscha agroprodovolchogo sektora ekonomiky [Formation of the institutional environment of the national agrifood sector]. *Agrosvit*, 4, pp. 10-15 [In Ukrainian].
3. Bolotina, Ye.V. (2012). Instytuciina struktura perekhidnoi ekonomiky Ukrainy [Institutional structure of the transition economy of Ukraine]. *Nauchnyi Vestnik DGMA*, 1 (9E), pp. 243-249 [In Ukrainian].
4. Vitlinskii, V.V. (2003). *Modeliuvannya ekonomiky : navchalnyi posibnyk. [Modeling the economy : training manual]*. Kyiv: KNEU [In Ukrainian].
5. Bazylevych, V.D. (2007). *Ekonomichna teoria : Politekonomia : pidruchnyk [Economic theory : political economy : textbooks]*. V.D. Bazylevych (Ed.). Kyiv: KNEU [In Ukrainian].
6. Kantsedal, N.A. (2020). Instytuciine modeliuvannya : pontiattia ta bazovi pidkhody do praktychnoho zastosuvannya [Institutional modeling : concept and basic approaches to practical use]. *Zbirnyk naukovykh prac naukovopraktychnoi konferencii profesorsko-vykladatskoho skladu Poltavskoi derzhavnoi ahrarnoi akademii za pidsumkamy naukovodoslidnoi roboty v 2019 rotsi (m. Poltava, 22-23 kvitnya 2020 roku)*. (pp. 163-165). Poltava: RVV PDAA [In Ukrainian].
7. Kirdina, S.G. (2013). Institucionalnye modeli finansirovaniya realnogo sektora [Institutional Models of Real Sector Financing]. *Journal of the New Economic Association*, 2(18), pp. 129-155 [In Russian].
8. Kirdina-Chendler, S.G. & Maevskij, V.I. (2017). Metodologicheskije voprosy analiza mezourovnya v jekonomike [Methodological issues of the meso-level analysis in economics]. *Journal of Institutional Studies*, vol. 9, 3, pp. 7-23 [In Russian]. <https://doi.org/10.17835/2076-6297.2017.9.3.007-023>.
9. Kolodiziev, O.M., Lebid, O.V. & Grygorenko, V.M. (2017). Finansove zabezpechennia vprovadzhennia tekhnologii ta innovacii : monohrafiia [Financial supplying with technologies and innovations : monography]. Kharkov. Retrived from : <http://repository.hneu.edu.ua> [In Ukrainian].
10. Kostyrko, I.H. & Tymofiiiv, S.V. (2014). Doskonalist instytutsiinoini infrastruktury ta ii ocinka: teoretichnyi aspekt [Perfection of institution infrastructure and his estimation: theoretical aspect]. *Ekonomika APK*, 2, pp. 81-86 [In Ukrainian].
11. Lemishko, O.O. (2019). Instytutsiina model ipotechnoho kredyтування v ahrarnomu sektori ekonomiky Ukrainy [Institutional model of a mortrage crediting in the agrarian sector of the economy of Ukraine]. *Ekonomika ta Derzhava*, 5, pp. 54-59 [In Ukrainian]. <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2019.5.54>
12. Lipov, V.V. (2005). Institutcionalnaja sostavliayushhaja socialno-jekonomicheskikh modelej [Institutional component of socio-economic models]. *Nauchnye Trudy DNTU. Ser. Jekonomicheskaya*, vol. 89-1, pp. 112-118 [In Russian].
13. Lupenko, Yu.O. (2018). Modeliuvannya socialno-ekonomichnykh vidnosyn u protsesi naukovykh doslidzhen [Modeling of socio-economic relations in scientific research processes]. *Ekonomika APK*, 2, pp. 5-13 [In Ukrainian].
14. Maevskij, V.I. (2020). *Mezoeconomika : jelementy novoj paradigmy : monografia [Mesoconomics: elements of a new paradigm: monograph]*. V.I. Maevskij, S.G. Kirdina-Chendler (Ed.). Moskva : IJe RAN [In Russian].
15. Slobodianiuk, O.V. (2018). Instytutsionalna model strakhovoho rynku Ukrainy [The institutional model of the insurance market of Ukraine]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, 4, pp. 25-28 [In Ukrainian].
16. Suharev, O.S. (2017). Jekonomicheskaya teoriya institucionalnogo modelirovaniya : principy i vozmozhnosti [Economic theory of institutional modelling^ principles and opportunities]. *Zurnal jekonomicheskoi teorii*, 1, pp. 102-116 [In Russian].
17. Fedosov, V.M. & Yurii, S.I. (2010). *Teoriia finansiv : pidruchnyk [Finance theory]*. V.M. Fedosov, S.I. Yurii (Ed.) Kyiv : Tsentri uchbovoi literatury [In Ukrainian].

24. Ménard C. Meso-institutions: the variety of regulatory arrangements in the water sector. *Utilities Policy*. 2017. No. 49. P. 6-19.

25. Ménard C. Organization and governance in the agri-food sector: how can we capture their variety? *Agribusiness: An International Journal*. 2018. Vol. 34. No. 1. P. 141-160.

26. North D. Economic Performance Through Time. *American Economic Review*. 1994. Vol. 84. № 3. P. 359-368.

27. Van Horne J., Wachowicz J. *Fundamentals of Financial Management*. Harlow: Pearson Education, Prentice-Hall, 2011. 744 p.

28. Veblen T. Why is Economics not an Evolutionary Science? *Quarterly Journal of Economics*. 1898. Vol. XII. № 4. P. 373-397.

18. Khudolii, L.M. (2014). Metody ta instrumenty finansovoho zabezpechennia ahrarnoho biznesu Ukrainy [Methods and instruments of financial support of Ukrainian agrarian business]. *Naukovyi visnyk NUBiP Ukrainy. Ser. Ekonomika, agrarnyi menedzhment, biznes*, 200, Ch. 3, pp. 9-14 [In Ukrainian].

19. Shygun, M.M. (2007). Ekonomichne modeliuвання: poniatino-funkcionalnyi kriz [Economic modelling : conceptual and functional cross-section]. *Visnyk ZHDTU*, 2 (40), pp. 228-234 [In Ukrainian].

20. Shpykuliak, O.H. & Malik, M.Y. (2019). Instytutsionalnyi analiz rozvytku pidpryemnytva v ahrarnomu sektori ekonomiky: metodychnyi aspekt [Institutional analysis of entrepreneurship development in the agrarian sector of economy: methodical aspect]. *Ekonomika APK*, 6, pp. 73-82 [In Ukrainian].

21. Yatsukh, O.O. (2018). Teoretychni zasady finansovoho zabezpechennia dialnosti silskohospodarskikh pidpryemstv [Theoretical basis of financial support of activity of agricultural enterprises]. *Zbirnyk naukovykh prats Tavriiskoho derzhavnogo ahrotekhnolohichnoho universytetu (ekonomichni nauky)*, 3, pp. 199-210 [In Ukrainian]. <https://doi.org/10.31388/2519-884X-2018-38-199-210>.

22. Furubotn, E.G. & Richter, R. (1998). *Institution and Economic Theory. The Contribution of the New Institutional Economics*. Ann Arbor: The University of Michigan Press [In English].

23. Hamilton, W. (1932). *Institution. Encyclopedia of the Social Sciences*. New York [In English].

24. Ménard, C. (2017). Meso-institutions: the variety of regulatory arrangements in the water sector. *Utilities Policy*, 49, pp. 6-19 [In English].

25. Ménard, C. (2018). Organization and governance in the agri-food sector: how can we capture their variety? *Agribusiness: An International Journal*, vol. 34, 1, pp. 141-160 [In English].

26. North, D. (1994). Economic Performance Through Time. *American Economic Review*, vol. 84., 3, pp. 359-368 [In English].

27. Van Horne, J. & Wachowicz, J. (2011). *Fundamentals of Financial Management*. Harlow: Pearson Education, Prentice-Hall [In English].

28. Veblen, T. (1898). Why is Economics not an Evolutionary Science? *Quarterly Journal of Economics*, vol. XII, 4. pp. 373-397 [In English].

Bilochenko A. M. Theoretical and methodological approaches to the development of an institutional model of the agricultural sector financial support

The purpose of the article is to justify and to highlight basic theoretical and methodological approaches to the development of an institutional model of the agricultural sector financial support in Ukraine, taking into account the current stage of its development.

Research methods. *In the course of research, a dialectical method of cognition was used, as well as systematic approach to the study of interrelated financial, economic, social and socio-economic phenomena and processes; a monographic method (analysis of scientific achievements of Ukrainian and foreign researches on problematic issues of institutional theory and institutional modeling); empirical method (concerning the assessment of the current state of institutional support to the agrarian sector). Within the special research methods abstract-logical (for theoretical generalizations and formulation of conclusions) was used.*

Research results. *Basic approaches to the establishment of the institutional model of the agrarian sector financial support have been justified. The latest developments in institutional economic theory, with the using an integrated approach to selecting the best organizational and economic mechanisms for financing of economic entities of the sector at the current stage of its development, were taking into account.*

Scientific novelty. *Theoretical and methodological provisions for the establishment of a comprehensive institutional model for the financial support of the agrarian sector in Ukraine have been further developed and the general principles for its development have been formalized.*

Practical significance. *The use of the results obtained will make it possible to develop a balanced institutional model of financial support for the agrarian sector of Ukraine, taking into account current trends in its development. Refs.: 28.*

Keywords: *institutes and institutions; institutional model; financial support; institutional model of financial support; agrarian sector.*

Bilochenko Andrii Mykolaiovych - candidate of economic sciences, competitor for doctoral degree of the department of pricing and agrarian market, National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics" (10, Heroiv Oborony St., Kyiv, 03127)

E-mail: abilochenko@yahoo.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0001-8038-9586>

Билоченко А. Н. Теоретико-методологические подходы к разработке институциональной модели финансового обеспечения аграрного сектора

Цель статьи - обосновать и высветить базовые теоретические и методологические подходы к разработке институциональной модели финансового обеспечения аграрного сектора Украины с учетом современного этапа его развития.

Методика исследования. При проведении исследования использованы диалектический метод познания, системный подход к изучению взаимосвязанных финансовых, экономических, социальных и социолого-экономических явлений и

процессов; монографический метод (анализ научных достижений украинских и зарубежных исследователей по проблемным вопросам институциональной теории и институционального моделирования); эмпирический метод (касательно оценки современного состояния институционального обеспечения аграрного сектора). Из специальных методов исследования использован абстрактно-логический (для теоретических обобщений и формулирования выводов).

Результаты исследования. Обоснованы базовые подходы к формированию институциональной модели финансового обеспечения аграрного сектора с учетом новейших разработок институциональной экономической теории и с использованием комплексного подхода к выбору оптимальных организационно-экономических механизмов финансирования субъектов хозяйствования указанного сектора на современном этапе его развития.

Элементы научной новизны. Получили дальнейшее развитие теоретические и методологические положения касательно формирования комплексной институциональной модели финансового обеспечения аграрного сектора Украины и формализованы общие принципы ее разработки.

Практическая значимость. Использование полученных результатов даст возможность разработать сбалансированную институциональную модель финансового обеспечения аграрного сектора Украины с учетом современных тенденций в его развитии. Библиогр.: 28.

Ключевые слова: институты и институции; институциональная модель; финансовое обеспечение; институциональная модель финансового обеспечения; аграрный сектор.

Билоченко Андрей Николаевич - кандидат экономических наук, докторант отдела ценообразования и аграрного рынка, Национальный научный центр «Институт аграрной экономики» (03127, г. Киев, ул. Героев Оборона, 10)

E-mail: abilochenko@yahoo.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0001-8038-9586>

Стаття надійшла до редакції 14.01.2021 р.

Фахове рецензування: 24.01.2021 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Білоченко А. М. Теоретико-методологічні підходи до розробки інституціональної моделі фінансового забезпечення аграрного сектору. *Економіка АПК*. 2021. № 2. С. 92 – 101. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202102092>

Bilochenko, A.M. (2021). Teoretyko-metodolohichni pidhody do rozrobky instytutsionalnoi dodeli finansowoho zabezpechennia ahrarnoho sektoru [Theoretical and methodological approaches to the development of an institutional model of the agricultural sector financial support]. *Ekonomika APK*, 2, pp. 92 – 101 [In Ukrainian]. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202102092>

* * *